

кола готували В.Габсбурга-Льотрінгена на український престол». Однак, єдиним «підтвердженням» цьому є залучений до справи витяг із згаданої вище книги О.Думіна — А.Крезуба. У провину В.Габсбургу була поставлена і його антифашистська діяльність у роки війни, яка кваліфікувалась радянськими каральними органами як «робота в пользу англійської разведки». Попри всю безглуздість висунутих звинувачень, В.Габсбург був засуджений до 25 років позбавлення волі. 12 серпня 1948 р. підписано супроводжувальний лист про направлення В.Габсбурга у Володимирську тюрму. Однак, 18 серпня 1948 р. він помер у лікарні тюрми № 1 м.Києва з діагнозом двосторонній кавернозний туберкульоз легенів.

Так драматично завершився шлях Вільгельма Габсбурга — Василя Вишиваного на його другій батьківщині. Заради України він пішов з батьківської домівки, розірвав зв'язки з родиною, найаристократичнішими колами Європи, віддав свої молоді роки, високе становище, титули, кошти і, зрештою, заплатив життям. В.Габсбург доповнив собою той довгий список українських патріотів, який складали вороги української незалежності і свободи, починаючи від викраденого петровськими людоловами Андрія Войнаровського і закінчуючи підступно вбитими більшовицькими агентами С.Петлюрою, Є.Коновальцем, Р.Шухевичем, С.Бандерою.

¹ Державний архів Служби безпеки України (далі — ДАСБУ). ф.66498, спр.148980, т.1.

² Гіряк Н. Пошк Василь Вишиваний — Вінніпег, 1956. — С.13-14.

³ Див.: Ріпецький С. Українське січове стрілецтво. — Львів, 1995. — С.193.

⁴ Гіряк Н. Вказ. праця. — С.22.

⁵ Петров В. Спомини з часів української революції (1917-1921). — Ч.ІІІ — Львів, 1931. — С.154-155.

⁶ Ляришенко Е. Відкритий лист до Пана Рау // Воля. — 1921. — Ч.6-8. — Вересень. — С.264.

⁷ ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.35, арк.65.

⁸ Ляришенко Е. Вказ. праця. — С.265.

⁹ Скоропадський Павло. Спогади. — Київ-Філадельфія, 1995. — С.239.

¹⁰ Там само. — С.208.

¹¹ Думін Осип. Історія легіону українських січових стрільців. 1914-1918. — Львів, 1936. — С.255.

¹² Скоропадський Павло. Спогади. — С.21.

¹³ ДАСБУ, ф.66498, фП, спр.148980, т.1.

¹⁴ ДАСБУ, ф.66498, фП, спр.148980, т.1.

¹⁵ ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.35, арк.66.

¹⁶ Думін Осип. Вказ. праця. — С.264.

¹⁷ Там само. — С.256.

¹⁸ ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.35, арк.66.

¹⁹ Див.: С.Ріпецький. Вказ. праця. — С.205.

²⁰ ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.35, арк.66-66 зв.

²¹ Гіряк Н. Вказ. праця. — С.31.

²² ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.35, арк.66 зв.

²³ Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле. — Львів, 1924. — Ч.ІV. — С.89.

²⁴ ЦДАВО України, ф.1429, оп.1, спр.35, арк.66 зв.

²⁵ Гіряк Н. Вказ. праця. — С.31.

²⁶ Дорошенко Д. Вказ. праця. — С.89.

²⁷ ДАСБУ, ф.66498, фП, спр.148980, т.1.

²⁸ Воля. — Відень, 1921. — 26 лютого.

²⁹ Воля. — 1921. — 23 квітня.

³⁰ Атлантида-Україна. — К., 1992. — Кн.1. — С.122.

³¹ Ілдо-Саропа. — К., 1991. — С.95.

³² Соборна Україна. — 1921. — Ч.1. — 12 жовтня.

³³ ЦДАВО України, ф.3696, оп.1, спр.123, арк.154.

³⁴ Хліборобська Україна. — 1921. — Кн.3. — С.273.

³⁵ Соборна Україна. — 1921. — 14 грудня.

³⁶ Дипинський В. Покликання «варягів», чи організація хліборобів? // Хліборобська Україна. — 1922/23. — Кн.4. — С.328-329.

³⁷ Дипинський В. Вказ. праця. — С.329.

³⁸ Там само. — С.339.

³⁹ Там само. — С.329.

⁴⁰ Там само. — С.339.

⁴¹ ДАСБУ, ф.66498, фП, спр.148980, т.1.

⁴² Саген Коновалець та його доба. — Мюнхен, 1974. — С.263.

⁴³ ДАСБУ, ф.66498, фП, спр.14890, т.1.

⁴⁴ ЦДАВО України, ф.3696, оп.2, спр.466, арк.76.

⁴⁵ Там само, арк.80-80 зв.

⁴⁶ Там само, арк.82.

⁴⁷ Там само, ф.3619, оп.3, спр.19, арк.119-119 зв.

⁴⁸ Воля. — 1921. — Ч.6-8. — Вересень. — С.279.

⁴⁹ Україна. — Відень, 1922. Ч.3. — 24 березня.

⁵⁰ ДАСБУ, ф.66498, фП, спр.148980, т.2, арк.223.

Ірина Войцехівська

Всеволод Петрів: незнана спадщина (за матеріалами родинного архіву Святослава Петріва в США)

Як правило, на жаль, заслуги видатних історичних особистостей поцінуються лише після їхньої смерті. А за життя їх знає велика кількість противників і зовсім невелика — друзів, колег та однодумців. Коли ж на могилу героя падає грудка рідної землі, а частіше нерідної, амбітність спадає з очей, фанатизм іде у небуття, і тоді всі сходяться на одному: втрачена назавжди непересічна індивідуальність, висока особистість, яка залишила за собою право на власний вибір життєвого шляху і пройшла його з честю та гідністю.

За прикладами ходити далеко не треба. Всеволод Миколайович Петрів (1883-1948) — військовий та громадський діяч, генерал-хорунжий українських військ, військовий міністр УНР, професор воєнної історії Празького Педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова, член-кореспондент Українського Воєнно-історичного товариства у Варшаві, дійсний член НТШ, багатьох інших наукових, історичних, військових товариств та комісій, що діяли на терені української історії, її державної незалежності, споконвічному прагненні народу України до вільного та самобутнього розвитку.

Петрів був сином свого часу. Він пережив революційний романтизм, що спирався на традиції українського лицарства минулого, ілюзії людської вірності та справедливості, пізнав ціну ворожого та власної крові. Він хотів бачити Україну вільною, і вільність та мислилася ним як, насамперед, цілковита незалежність від будь-кого — німців, поляків, росіян, чого, на жаль, вона так і не мала протягом своєї багатовікової історії.

Як професійний військовий, талановитий стратег та політик, людина високообдарована В.Петрів твердо стояв на тому, що державність здобувають не революціями, а народними збройними силами. Він був фанатиком української національної армії і залишився вірний її ідеалам до кінця життя, будучи вже визначним вченим, просвітителем, автором ряду ґрунтовних наукових розробок з питань воєнного мистецтва, окремих проблем української історії, своїх особистих споминів,

що на сьогодні є унікальним джерелом вивчення періоду революційних і політичних зрушень 1917-1921 рр.¹

Всеволод Петрів народився 2 січня 1883 р. у Києві. Його батьками були Микола Григорович Вернер-Петрів, народжений у Петербурзі, капітан 7-го саперного батальйону російської армії, який помер у Києві у 1916 р. в чині генерал-майора інженерних військ, та Олександра Олександрівна Штрольман, донька командира 7-го саперного батальйону полковника Олександра Христофоровича Штрольмана, яка народилась у селі Бурти на Чернігівщині і померла у Києві у 1917 р.² Прадід Всеволода Петріва був шведом і брав участь у бою під Полтавою як вояк Карла XII.

У 1900 р. В.Петрів закінчує з відзнакою Київський Кадетський корпус, а через два роки — Вищу Павлівську Військову Школу у Петербурзі з призначенням у лейб-гвардію Волинського полку у чині підпоручика зі старшинством. У липні 1904 р. закінчив Шермерсько-гімнастичну школу Варшавської Військової округи і був призначений керівником курсів інструкторів гімнастики III Гвардійської дивізії. У 1905-1907 рр. — виконує обов'язки начальника команди розвідників лейб-гвардії Литовського полку у чині підпоручика гвардії зі старшинством. Протягом 1907-1910 рр. студіював курс Миколаївської Військової Академії Генерального Штабу, яка за рангом навчальних закладів прирівнюється до університету. Після закінчення Академії В.Петрів приймає командування 1-ю сотнею 165 піхотного Луцького полку, яким керує до серпня 1912 р., коли був переведений до Штабу Київського воєнного округу. В цей час він починає викладати географію у Київському Кадетському корпусі та топографію у Київській військової школі. В.Петрів, як член «Общества ревнителей военных знаний» та співробітник ж. «Разведчик», виступає у пресі (під псевдонімом «Варяг») з дослідями з тактично-оперативних питань та читає лекції для слухачів військових інституцій.

Учасник Першої Світової війни, В.Петрів у 1915 р. отримав чин підполковника. Він був ревним поборником модернізації російської армії. Лютнева революція застає Петріва уже у ранзі полковника Генштабу і Начальника штабу 7-ї Стрілецької Туркестанської дивізії (з 30 вересня 1916 р.) Тут він проводить активну політику українізації, виділяє українців в окремий полк, надаючи йому назву «Запорізький кінний імені кошового отамана Костя Гордієнка полк», і стає першим його командиром (з 30 листопада 1917 р.).

З початком революційних подій 1917 р. 34-річного полковника Генерального Штабу повністю полонила українська національна революційна стихія. Він одразу направив всі свої сили і всі свої знання на послуги українському народові. Про початки творення української армії він пізніше писав у своїй науковій розвідці «До історії формування військ на Україні під час революції».

У січні 1918 р. В.Петрів на чолі кінного полку, створеного з українців Туркестанської дивізії вирушив до столиці. Він пробивається із заходу через Білорусь, зазнаючи великих втрат. В цей час ситуація в Україні була надто важкою. Армія Антонова-Овсієнка вже зайняла Харків, Полтаву, Чернігів, армія Муравйова — Ромодан і Бахмач. Всі розрізнені до того більшовицькі групи об'єдналися в районі Бахмача під командою полковника Муравйова і 18 січня 1918 р. почали наступ на Київ. В місті вибухнуло більшовицьке повстання. Саме у розгарі вуличних боїв, коли повсталі робітники вже наближались до приміщення Центральної Ради, у Київ увійшов полк кінних гайдамаків ім.К.Гордієнка під командою В.Петріва у кількості 300 шабель. Десять днів тривали бої у Києві, всі десять днів полковник брав у них участь. Під час відступу зі столиці В.Петрів приєднав до свого полку всі невеликі кінні загони, створивши 1-й Запорізький кінно-козачий полк ім. К.Гордієнка. Цей полк брав участь у боях з більшовиками на Правобережній Україні, і березня 1918 р. увійшов до відбитого Києва. Потім В.Петрів повів свій полк до Харкова, де його було включено до Севастопольської групи П.Болбочана.³

Згодом гордієнківці брали участь у багатьох сутичках, воювали в Криму, дійшли до Бахчисараю. Коли 29 квітня 1918 р. гетьманом в Україні був призначений П.Скоропадський і одним з актуальних питань постала справа формування регулярної армії, полковник В.Петрів став секретарем Головної шкільної комісії для створення сталих воєнних шкіл та академії. Однак, як свідчать спомини багатьох військовиків того часу, і, зокрема, самого Петріва, одностайної підтримки гетьманського правління у військах не було. Так, у полку В.Петріва вибухають протигеманські заворушення.

Після встановлення в столиці влади Директорії, у грудні 1918 р., полковнику Петріву наказано організувати військово-училище для підготовки українських старшин. Місцем призначення училища став Житомир, куди переїхав В.Петрів, обіймаючи посаду Начальника житомирської Юнацької Школи, про що свідчить Наказ Головної Шкільної Управи Військового Міністерства від 25 грудня 1918 р.⁴

Вже у березні 1919 р. відбувся перший набір слухачів до училища. Невдовзі В.Петріва було призначено командувачем Волинської групи військ (24 травня 1919 р.), яка бере участь у багатьох боях проти більшовиків. Але й на цій посаді полковник довго не затримався. На нього чекало нове призначення — Військового Міністра УНР (наказ від 8 липня 1919 р.). На цій посаді він був до 5 листопада 1919 р.⁵ Це був насичений активною політичною, дипломатичною, військовою діяльністю період. Перебуваючи на цій посаді, фактично мав тримати у полі зору всю нестабільну внутрішню та зовнішньополітичну ситуацію, вів переговори з Денікіним, турбувався про суто військовий стан та ситуацію у країні.

7 листопада 1919 р. В.Петріва було відраджено у розпорядження Головного отамана військ УНР з призначенням на посаду Віце-міністра військових справ. Він від'їжджає до Варшави, куди прибуває С.Петлюра з групою українських военачальників. З цієї зустрічі починається новий період у житті Всеволода Петріва.

З 26 квітня 1920 р. за наказом Головної Команди Війська УНР полковника Петріва призначають інспектором військ Української Республіки, а 10 вересня цього ж року за бойові заслуги перед українським народом та за вислугу літ він отримує чин генерал-хорунжого.

На еміграції В.Петрів — один з керівників та викладач «Українського Мандрівного університету», що розпочав свою діяльність у польському місті Ченстохові під керівництвом професора Военної Академії Генерального штабу генерал-полковника Миколи Юнакова у співучасті професорів Київського і Кам'янецького університетів з метою професійної підготовки урядовців міністерств УНР. Петрів стає одним з засновників та викладачем військової історії на Вищих курсах старшин УНР у Каліші в 1922-1923 рр.

В ці роки він виконує обов'язки члена Вищої військової Ради при уряді УНР (в екзилі), є членом Українського військово-історичного товариства і, головне, входить до складу Професорської Ради Українського Вищого Педаго-

гічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі, де обіймає посаду професора (посвідчення №317, підписане ректором інституту та секретарем др.Животьком)¹.

У 1926-1929 рр. Всеволод Петрів з родиною живе у Подебрадах (ЧСР), де стає першим кошовим Українського Січового союзу на чужині. Завдяки його організаторським здібностям, ретельності, працьовитості та наполегливості українські січовики беруть активну участь у Міжнародній Робітничій Олімпіаді в Празі.

Ці роки в житті відомого генерала та вченого позначилися ще початком публікації його мемуарів «Спомини з часів української революції (1917-1921)», що були видані в чотирьох частинах у Львові у видавництві «Червона Калина» протягом 1927-1931 рр. А решта частин і до сьогодні ще у рукописі!²

«Спомини» В.Петріва як джерело особового походження мають ту неповторність і унікальність, що притаманна усім джерелам цього виду: авторське бачення подій, ставлення до них та оцінка людей, ситуацій, вчинків. З огляду на це, «Спомини» Петріва дають важливий матеріал для вивчення розгортання подій у 1917-1921 рр., коли ситуація змінювалася не тільки протягом дня, а іноді й годин.

Особливо важливі його записи для фахівців воєнної історії, оскільки автор споминів був, як відомо, не стороннім спостерігачем, а активним учасником подій.

У передньому слові до першої частини своїх мемуарів В.Петрів писав: «Думаємо, що наша праця допоможе майбутньому українському історикові до висвітлення багатьох подій, а читачеві зробить зрозумілим багато дечого із вчинків провідників української революції, головне з тих настроїв та психічних здвигів у масах, що дійсно зброєю, вогнем і терпінням провадили ту революцію, із тих настроїв, які були рішачими чинниками невдач, або й перемоги»³.

Опрацьовуючи нині мемуари Петріва, дивуєшся, як чітко і логічно побудував він виклад військових, політичних та суспільних подій, як правильно дотримався хронології і географічної прив'язки, з якою глибиною та психологічним аналізом дав характеристики своїм військовим колегам-спільникам та ідейним ворогам. Звісно, як і будь-який інший мемуарний твір, ці спомини позначені певною суб'єктивністю і, як писав сам Петрів, «не можуть бути безсторонніми»⁴. Цим вони нам і цікаві.

Наступні роки життя молодого генерала були насиченими та дієвими. У 30-х рр. він жив у Празі, брав участь у II Міжнародній робітничій олімпіаді у Відні (19-26 липня 1931 р.)⁵, викладав у Празькому педагогічному інституті, був співробітником чеського журналу «Гелесна Віхова», працював в українській гімназії в Ржевнихах, а після її переїзду — в Моржанах.

1945 рік сім'я Петрівих зустріла у Німеччині. Маючи Нансенівський паспорт, вони потрапляють до табору Карльсфельд біля Мюнхену. Побувала сім'я і в інших таборах, серед яких відомий Гетінген, Сомме, Касерне тощо.

Останні роки життя славетного генерала пройшли у США. У 1947 р. його приймають до Спільки українських журналістів (СУЖ) на еміграції, у 1948 р. — входить до складу президії Собору УПЦ в Аугсбурзі і, на жаль, тільки за два дні до смерті здійснилась мрія вченого — він стає дійсним членом НТШ⁶.

Все своє життя В.Петрів мріяв бачити Україну незалежною, віддавши цьому свій розум, талант вояцького, енциклопедичні знання. Його життєпис ще чекає свого дослідження. Не встановлено багато дат, подій, не віднайдені всі архівні документи.

Непересічним свідченням національної свідомості цієї Людини є його ідеологічний Заповіт, який він надіслав за два місяці до своєї смерті делегатам З'їзду Союзу Українських ветеранів, що проходив 8-9 травня 1948 р.: «Шановні Побратими! Обставини, від моєї волі незалежні, не дозволили мені бути гостем Вашого Першого Делегатського з'їзду, що має остаточно уконституувати Союз, виробити його напрямки й завдання. Шкодою дуже, що хоч як гість, не можу віддати Вам для Вашого обміркування весь мій досвід й знання минулого, що вже я робив по поодиноких ваших філіях. Але вірити хочу, що на Делегатському з'їзді буде твердо стояти на засадах позапартійності Союзу, толеранції для поглядів поодиноких своїх членів, товарищески до інших українських військовиків, — що Ваш майбутній провід знайде зі всіма українськими військовиками, які стоять на принципах повної української державності, спільну мову та з'єднаються з ними в єдину українську родину, де не буде Сходу та Заходу, Старих та Нових, одноправних та півправних, лише твердий український меч, яким володітиме лише Ви, а не дасте собою махати у внутрішньо-політичній боротьбі. Що будете Ви консолідуючим чинником державної волі та державної нашої думки, — рідні та шановані в українській спільноті, грізні всім тим, хто посягатиме з-зовні на державні права українського народу. Вірю, що зуміємо ми звільнити з пороку віків та намулу чужої брехні світлі традиції минулого що у Ваших душах житимуть княжі вої та грідні, борці повстань, — вояки Великого Богдана, Дух Залізняка, що все минуле буде Вашим та сталитиме Вас для вилетіння нових лаврів у терново-лавровий вінець України, щоб цей вінець засяяв у сяєві Волі, гомін якої загуде Карпатами, відіб'ється Кавказом та прокотить Чорним морем, Козацьким морем — Славу України. Хай щастить»⁷.

¹ Петрів В. Фрагмент до історії українсько-польського зближення // Нова Україна. — Прага, 1927. — №1-2. — С.75-80; Петрів В. Усуспільнення військових знань // Студентські Вісті. — Прага, 132, №6. — С.6-11; Петрів В. Три зустрічі з професором Академії Генштабу генерал-полковником Юнаковим // Літопис Червоної Калини. — Львів: 1932. — №1. — С.13-14; Петрів В. Спомини з часів української революції. — В 4-х част. — Ч.1. — Львів, 1927. — 180 с.; Ч.П. — Львів; 1928, Ч.П. — Львів, 1930. — 164 с.; Ч.ІV — Львів, 1931.

² Випис з службового листа Генерального штабу Генерал-хорунжого Всеволода Миколайовича Петрова. — Родинний архів Святослава Петріва.

³ Ярослав Гриневич. кол. УСС, старшина УГА і Армії УНР Всеволод Петрів // Голос Комбатанта (журн. об'єднання б. вояків-українців в Америці). — 1960. — №7/13/. — С.3.

⁴ Там само.

⁵ Випис з службового листа... — Родинний архів С.Петріва

⁶ Петрів В. До історії формування війська на Україні під час революції // Літературно-Науковий Вісник. — 1930. — №11. — С.987.

⁷ Тинченко Ярослав. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуті 1917-1921 роки. — Ч.1. біографічно-довідкова. — К., 1995. — С.106.

⁸ Випис з службового листа... — Родинний архів С.Петріва

⁹ Там само.

¹⁰ Хронологічна таблиця життєпису Всеволода Петріва, укладена його сином, Святославом Петрівим. — Родинний архів С.Петріва.

¹¹ Список книжок і наукових праць В.Петріва, укладений згідно стандарту Гарвардського університету — Родинний архів С.Петріва.

¹² Всеволод Петрів. Ген.штабу генерал-хорунжий. Спомини з часів української революції (1917-1921). — Ч.1. До Берестейського миру.— Львів, 1927. — С.4.

¹³ Там само.

¹⁴ Фото — Родинний архів С.Петріва.

¹⁵ Грамота 28/48 — Родинний архів С.Петріва.

¹⁶ Ярослав Гриневич. Вказ.праця. — С.7.